

De Metropolitane en Mainport Economie in Tandem voor Transitie

SMART URBAN REGIONS

In verschillende snelheden komen momenteel veranderingen op de Rotterdamse economie af met potentieel grote economische en maatschappelijke gevolgen – een typisch kenmerk van transitie.

Frank van Oort

Hoogleraar Stedelijke en Regionale Economie Erasmus School of Economics en wetenschappelijk directeur Institute of Housing and Urban Development Studies, Erasmus Universiteit Rotterdam.

Natuurlijk wil elke regionale economie voorsorteren op de hernieuwde kansen van groei en innovatie

Inspelen op economische transities

Aan de hand van aansprekende auteurs als Jeremy Rifkin¹ en de Rotterdamse burgemeester Aboutaleb² lijken er kansen te zijn voor gecombineerde stedelijke en haven economieën om zich duurzaam en innovatief te ontwikkelen middels nieuwe technologieën die lokaal of mondiaal het economische speelveld kunnen veranderen. Zo wordt veel gespeculeerd op transitieconcepten als biobased energie, circulaire en recycle economie, internet-of-things distributie en nieuwe productie door 3D-printing – niet alleen in Rotterdam maar op veel plekken in de wereld. De concurrentieposities van complete sectoren zoals chemie en olieraffinage

komen onder druk te staan³. Werkgelegenheid verandert in sectoren van karakter of staat op de tocht door automatisering en bestaande posities in waardeketens zijn niet meer vanzelfsprekend. Er kunnen echter ook nieuwe posities worden veroverd. Nieuwe beroepen en een grotere afhankelijkheid van dienstverlening en content vervangen potentieel bestaande waarden. Een snellere doorloop van product- en clusterlevenscycli zorgt voor dynamiek, maar ook voor onzekerheid. Cross-overs en innovatie richten zich op nieuwe nichemarkten - soms in lijn met maar vaak ook buiten de gebaande paden van de huidige (top)sectoren. Door de toenemende dynamiek lijkt lokale economische groei ook steeds minder eenduidig beleidsmatig te

sturen: initiatieven voor vernieuwing komen tot stand door zelforganisatie van bedrijven en consumenten, om vervolgens te floreren in plaatsen waar opschaling en netwerk verbondenheid groot is⁴. De Sociaal Economische Raad adviseert daarom recentelijk dat steden en regio's die hierin competitief vermogen missen, niet tegen de stroom in moeten willen roeien door beleidsmatig toch te gaan voor de technologische en economische vernieuwing die zich elders beter uitsortert⁵. Natuurlijk wil elke regionale economie voorsorteren op de hernieuwde kansen van groei en innovatie, liefst met behoud of groei van de bestaande sterktes. Stilstand is achteruitgang, en de concurrentie zit niet stil.

Investerings worden nodig geacht voor succes – in campussen, clusters, research & development, economic development boards, durfkapitaal, het aantrekken van buitenlandse investeringen en hoofdkantoren, en het creëren van landmarks en mago's⁶. Maar niet iedereen kan een winnaar zijn. Wat maakt dat de Rotterdamse regio wel succesvol wordt in het diversifiëren en herstructureren van haar economie, en kan voorsorteren op de voordelen van economische transitie terwijl de nadelen worden beperkt?

Mainport & metropolitane economieën in het vizier

Economische en innovatiegerichte wetenschappelijke kennis geeft ons al enkele belangrijke aanknopingspunten hoe deze vraag te beantwoorden. Het zijn vooral grote stedelijke regio's die goed geëquipeerd lijken te zijn voor diversificatie en uiteindelijk de adaptatie van nieuwe technologieën. Innovatie is zelden een echt radicale gebeurtenis. Incrementele innovaties zijn eerder aan de orde van de dag, en de meeste vernieuwing ontstaat door recombinate van bestaande kennis en technologieën. Cross-overs zijn hierbij het sleutelbegrip⁷. Grotere regio's

hebben veel gediversifieerde onderdelen die in scope kunnen schakelen en matchen met elkaar – onderdelen die toch ieder lokaal groot en specialistisch genoeg zijn om schaalvoordelen (scale) te behalen⁸. Grotere regio's hebben vaak ook algemene economische voordelen zoals een grootschalige arbeidsmarkt, de aanwezigheid van kennisinstellingen, een breed palet aan toeleveranciers en afnemers, en een grotere internationale bereikbaarheid om deze zaken elders binnen bereik te hebben indien het lokaal ontbreekt. Kortom, grotere steden hebben aggro-

meratievoordelen⁹. Recent onderzoek in Nederlandse regio's laat zien dat de grootste en meest vernieuwende kansen op cross-overs bestaan in de Noordvleugel en Zuidvleugel van de Randstad, hoewel op onderdelen ook Brainport Eindhoven en FoodValley Wageningen goede papieren hebben¹⁰. Kansen voor bio-based energie, duurzaam transport en ICT-gestuurde distributie (b) lijken in termen van sectorale complementariteit en in navolging van suggesties als die van Jeremy Rifkin, erg potentieel in de regio Rijnmond. Ondanks de Rotterdamse

potenties in de voor Nederlandse begrippen grote stedelijke regio, is er wel regionale samenwerking nodig om de agglomeratievoordelen ook vanuit buurgemeenten daadwerkelijk productief te maken – een opgave mede op het schaalniveau van de Metropoolregio Rotterdam - Den Haag¹¹.

Een tweede aspect dat sterk uit de literatuur naar voren komt is dat de aanwezigheid van menselijk kapitaal dat inzetbaar en toepasbaar is in verschillende sectoren van groot belang is om cross-over kansen te identificeren. Mensen met skills en vaardigheden die bijvoorbeeld zowel in biotechnologisch onderzoek, chemische industrie,

zaadveredeling en health science toepasbaar is, zijn natuurlijke ambassadeurs van bio-based energie cross-overs en zeer gewild bij bedrijven en kennisinstellingen. Maar ook ICT-toepassingen in logistiek, veiligheid en gezondheid zijn waardevol en sterk vernieuwend, net als de toepassing van hightech systemen en materialen technologie in de automotive industrie, machinebouw, offshore maintenance, vezelindustrie en gezondheidssectoren – belangrijke ingrediënten van de

huidige en toekomstige Rotterdamse productiestructuur. Cross-overs vergen competenties en toegepaste skills die in minimaal twee deelsectoren toepasbaar zijn, liefst in meer. Cross-over skills en kennis nu die samenhangen met nieuwe transitionele innovatie kennen een complex samenspel van zowel technologische productie als dienstengeoriënteerde en managementinnovatie componenten¹². Hoewel nog geen enkele regionale economie in Nederland in welke transitie dan

ook heel ver ontwikkeld is, suggereren studies dat de complementaire economieën van mainports (de haven van Rotterdam met haar maakindustrie en logistiek) en van metropolitane regio's (zoals Rotterdam-Den Haag met hun diensten georiënteerde sectoren) de grootste kansen op toekomstige cross-overs herbergen¹³. Het is daarom logisch om aan de Rotterdamse haven en stedelijke economie te denken als het gaat om *smart economies of the future*.

Een wenkend perspectief met veel kennisvragen

Van cross-overs en diversificatie vanuit de huidige sterktes in de Rotterdamse regio naar de verankering van op transities gestoelde nieuwe activiteiten – het lijkt een langere weg te gaan dan door Riffkin cs. Wordt gesuggereerd. Er moeten voor echt innovatieve cross-overs ook en juist connecties tot stand komen met niet voor de hand liggende

sectoren¹⁴. Hoe kunnen potenties van de regionale nieuwe smart economie worden waargemaakt? Deze handelingsvraag staat open bij nationale en regionale beleidsmakers, maar ook bij kennisinstellingen en bedrijven in de regio. Belangrijke kritische aandachtspunten hierbij zijn:

KENNISVRAGEN

- 1 In hoeverre Rotterdam nu en in de toekomst menselijk kapitaal heeft en kan ontwikkelen dat de juiste skills toepasbaar maakt voor vernieuwing en transitie.
- 2 Wat de rol van opleidingen, het bedrijfsleven, en lokale overheden hierin is.
- 3 Hoe toegevoegde waarde en werkgelegenheid kunnen worden gecreëerd door beter connecties van de haven- en de stedelijke diensteneconomie¹⁵.
- 4 Hoe ruimtelijke investeringen en gebiedsgerichte ontwikkeling aansluiten bij de toekomstige concurrentiepositie van de veranderende economie – te denken valt aan de woningmarkt woonmilieus, bereikbaarheid en voorzieningen¹⁶.
- 5 Wat beleid van buiten de regio moet aantrekken indien iets niet uit zichzelf in de regio tot ontwikkeling komt – zoals talent, hoofdkantoren of onderzoeksactiviteiten.
- 6 Hoe bestaande sterkten (zo lang mogelijk) behouden kunnen blijven in het proces van diversifiëren en of de werkgelegenheid hierin bij transformatie in de regio behouden kan blijven.
- 7 Wat de gevolgen zijn voor midden- en lager opgeleiden van mogelijke transitie - profiteert de onderkant van de arbeidsmarkt mee van een upgrading van de economie (trek in de schoorsteen)¹⁷.
- 8 Welke plaatsen in de regio een rol spelen in de vernieuwing - arbeidsmarktgebieden zijn groter dan Rotterdam alleen, en ook Schiedam en Dordrecht kennen vergelijkbare opgaven en kennisvragen,
- 9 Tenslotte is belangrijk te weten welke rol van de overheid nodig en effectief is bij economische transitie. Algemeen leeft het gevoel dat overheden meer in governance moeten denken dan in government. Dat betekent meer directe verantwoordelijkheid, interactie met markt- en andere partijen, in een setting van co-creatie. Dat zijn overheden (nog) niet overal gewend¹⁸.

“Go with the flow”

Deze kennisvragen staan op de gezamenlijke onderzoeksagenda van de Erasmus Universiteit Rotterdam en de Technische Universiteit Delft.

Hoewel management van economische transitie een zeer complex vraagstuk is, met aandachtspunten van puur technische mogelijkheden tot juridische voorwaarden en regelgeving, zijn de economische en ruimtelijke voorwaarden van diversifiëren en transitie, en de mate waarin beleids-instrumenten en -processen dit op verschillende schaalniveaus gezamenlijk kunnen sturen, essentieel.

“Go with the flow” in SER-termen, want de flow is Rotterdam en haar regio in principe niet negatief gezind, maar wel met de handen aan het stuur, met zo goed mogelijk opgeleide en ervaren bestuurders, en in een zo goed mogelijk uitgeruste terreinwagen.

References

1 J. Rifkin (2011), The third industrial revolution. How lateral power is transforming energy, the economy, and the world. New York: Palgrave; J. Rifkin (2015), The zero marginal cost society. New York: Palgrave.

2 A. Aboutaleb (2015), De roep van de stad. H.J. Schoo lezing, Elsevier.

3 M. Thissen, F. van Oort, D. Diodato & A. Ruijs (2013), Regional competitiveness and smart specialization in Europe. Place-based development in international economic networks. Cheltenham: Edward Elgar.

4 P. McCann (2014), Modern urban and regional economics. Cambridge: University Press.

5 SER (2015), De agenda voor de stad. Den Haag: Sociaal-Economische Raad.

6 Een voorbeeld van aansluitende image-building betreft de mogelijke organisatie van de Expo 2025 in Rotterdam met als thema “Delta’s in Transitie”.

7 WRR (2013), Naar een lerende economie. Investeren in het verdienvermogen van Nederland. Amsterdam: Amsterdam University Press.

8 K. Frenken, F. van Oort & T. Verburg (2007), “Related variety, unrelated variety and regional economic growth”. Regional Studies 41: 685-697.

9 E. Glaeser (2012), Triumph of the city. Basingstoke: Macmillan.

10 F. van Oort, A. Weterings, L. Nedelkoska & F. Neffke (2015) – Ruimte geven aan economische vernieuwing. Een onderzoek naar arbeidsmobiliteit en skill-gerelateerdheid in Nederland. Den Haag: Ministerie van I&M.

11 F. van Oort, E. Meijers, M. Thissen, M. Hoogerbrugge & M. Burger (2015), Van agglomeratiekracht naar netwerkkracht. De concurrentiepositie van Nederlandse steden. Den Haag: Platform31.

12 PBL (2013), Vergroenen en verdienen. Op zoek naar kansen voor de Nederlandse economie. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving; Janssen, M.J. (2015), Service innovation in an evolutionary perspective. Dissertation, Eindhoven University.

13 O. Merk (2014), The competitiveness of global port cities. Synthesis Report. Paris: OECD; W. Jacobs, H. Koster & F. van Oort (2015), “Co-agglomeration of knowledge-intensive business services and multinational enterprises”. Journal of Economic Geography 14: 443-475.

14 G. Castaldi, K. Frenken & B. Los (2015), “Related variety, unrelated variety and technological breakthroughs: an analysis of US state-level patenting”. Regional Studies: 767-781.

15 Zie ook: W. Manshanden & B. Kuipers (2014), Waar verdient Rotterdam haar geld mee in 2014? TNO/EUR.

16 AWTI (2014), Regionale hotspots. Broedplaatsen voor innovatie. Adviesraad voor Wetenschap, Technologie en Innovatie, Den Haag.

17 Zo berekent E. Moretti (2012, The new geography of jobs. Boston: Mariner Books) dat in de VS de creatie van één hoogopgeleide baan ruimte geeft aan vijf ondersteunende banen, zoals schoonmaak en catering. Voor Nederland lijkt deze multiplier veel lager te zijn – maar dit is (nog) niet goed onderzocht.

18 D. Loorbach (2007), Transition Management. New modes of governance for sustainable development. International Books, Utrecht. Zie ook: J. Rotmans, R. Kemp & M.V. Asselt (2001), “More evolution than revolution: transition management in public policy”. Foresight 03: 15–31.